

UDK 27-175:[27-244.22+27-244.45+27-244.34]
341.31(477)"20"

<https://doi.org/10.53745/bs.93.2.2>

Primljeno: 5. 4. 2023.

Prihvaćeno: 19. 4. 2023.

Izvorni znanstveni članak

MAČEVI U PLUGOVE ILI *VICE VERSA* (IZ; MIH; JL)

Anđelo MALY

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 5, 10 000 Zagreb
maly.angelo@gmail.com

Sažetak

Aktualna situacija rata u Ukrajini poticaj je za promišljanje o smislu i besmislu rata. Utemeljujući svoje promišljanje na starozavjetnoj tradiciji, pretežito onoj proročkoj, autor donosi biblijsko-teološki uvid u koncept rata i mira. Čitajući proročke tekstove lako je prepoznati one koji u kontekstu rata spominju eshatološko vrijeme mirotvornog društva u kojem će zemlja biti ispunjena mirom. Proročka tradicija proteže se i na apokaliptična viđenja u kojima se govori o konačnoj bitki u kojoj će biti uništeni svi neprijatelji. Biblijski tekstovi koji o tome govore ponekad su kontradiktorni i postavlja se pitanje žele li proroci uistinu biti graditelji budućeg očekivanog mira. Ako mir i prestanak rata iz proročke perspektive predstavljaju samo jednu utopijsku i/ili eshatološku stvarnost, kako je moguće, i je li uopće moguće, te tekstove protumačiti u duhu neprestanih ratova, ali i aktualne situacije rata u Ukrajini? Na primjeru triju tekstova: Iz 2,2-5; Mih 4,1-5 i Jl 4,9-10 autor u konačnici pokušava otkriti simbolizira li prestanak rata i nastanak mira eshatološku i/ili svezremensku stvarnost ili nešto tomu suprotno.

Ključne riječi: rat, mir, proroci, eshatologija, rat u Ukrajini.

Uvod

Čitav Stari zavjet prožet je nasiljem. Pojam rata i oružja (מִלְחָמָה) prema konkordancijama pojavljuje se devedeset i dva puta. Riječ je o ratovima i bitkama koje vode ljudi, ali i Bog. Ratnički prikaz Boga povezan je s njegovom ulogom spasitelja kao onoga koji oslobađa narod uništavajući neprijatelje.¹ Prema tradici-

¹ O nasilnom Bogu u Starom zavjetu vidi u: Darko TOMAŠEVIĆ, Bog nasilja u Starom zavjetu. Rat i ratne ideologije u Starom zavjetu, u: *Riječki teološki časopis*, 50 (2017.) 2, 297-324.

jama jahviste, elohiste, deuteronomiste i svećeničkoj predaji moguće je promatrati stav prema ratu iz različitih perspektiva. Jahvistička i elohistička predaja (sve do uspostave monarhije) smatraju da je rat prirodna posljedica, bez imalo razvoja u usporedbama između rata i mira. Daljnja deuteronomistička tradicija razvija poimanje rata, posebice kada govori o svetim ratovima u kontekstu osvajanja Obećane zemlje. JHWH je onaj koji predvodi ratove u korist Izraela (izraz »Bog nad vojskama« pojavljuje se čak 284 puta). U takvim tekstovima moguće je primijetiti određenu teologizaciju rata, podrazumijevajući pod time da se sam Bog bori za svoju zemlju i izabrani narod. Iz toga proizlazi činjenica da kao što se Bog bori za svoju zemlju, jednako tako i narod mora iskazivati svoj žar za osvajanjem te zemlje, pod čime se podrazumijeva božansko pravo na nasilje. Izraelska vjera se tako izražava ratničkom hrabrošću. Ovdje možemo navesti i molitve (usp. Ps 83) u kojima se zaziva poraz neprijatelja te krvna osveta. Čak i neki proročki tekstovi iz te tradicije osiguravaju istrjebljenje poganskih naroda pod snažnom Božjom rukom. Svećenička predaja za razliku od prethodne (u razdoblju sužanjstva i nakon njega) iščitava Izraelovu povijest u svjetlu novonastale situacije. Za svećeničku tradiciju čitava povijest treba biti okarakterizirana pobjedom nenasilja nad kaosom rata. Očekuje se mirotvorno društvo u kojem bi čitavo čovječanstvo trebalo postati jedinstven i sveobuhvatan »simbol« mira.²

U duhu te svećeničke tradicije moguće je prepoznati neke tekstove koji govore o eshatološkom očekivanju takvog mirotvornog društva u kojem će zemlja biti ispunjena mirom, ali ujedno ne smijemo zanemariti i apokaliptična viđenja u kojima se govori o konačnoj bitki u kojoj će biti uništeni svi neprijatelji. Tekstovi koji o tome govore pretežit su iz proročke tradicije u kojoj je vidljivo da proroci žele biti graditelji eshatološkog očekivanog mira. Pitamo se ako mir i prestanak rata iz proročke perspektive predstavljaju samo jednu eshatološku stvarnost, kako je moguće, i je li uopće moguće, te tekstove protumačiti u duhu neprestanih ratova, ali i aktualne situacije rata u Ukrajini? Simboliziraju li onda prestanak rata i nastanak mira jednu eshatološku i/ili svezremensku stvarnost?

1. Starozavjetni koncept rata i mira

U starozavjetnom kontekstu učestao je koncept »Božjega rata«, koji je više teološko-idealističkog nego društveno-institucionalnog karaktera. Taj se koncept

² Ista linija preuzeta je u Novom zavjetu u slici nenasilja.

jasno očituje iz činjenice da se takav rat može ostvariti protiv Izraela, ponajviše jer je sagriješio protiv Gospodina (usp. Iz 43,22-28). Tako se, dakle, prikaz Boga kao ratnika može razumjeti kao slika božanske pomoći ljudima, a time i znaka spasenja, dok s druge strane može jasno predstavljati općenitu kaznu, kao i kaznu koja proizlazi iz grijeha. Iz te ambivalentnosti proizlazi objašnjenje prema kojem se određeni neuspjesi u svetom ratu tumače kao da je YHWH povukao svoju pomoć od naroda. U svakom slučaju, razlog za Božju vojnu intervenciju protiv Izraela nikada ne treba tražiti izvan ljudske krivnje.³

Najočitiji koncept svetog rata nalazi se u onim tekstovima koji govore o konačnom napadu naroda na Jeruzalem, pred kojim će biti poraženi neprijatelji (usp. Mih 4,11-13). Ti i slični tekstovi pokazuju kako božanska blizina i vjernost nadilaze vjernost naroda. Mir je rezerviran za budućnost (usp. Mih 4,1-3) u smislu nade za jedno vrijeme bez ratova, a ona izvire iz povjerenja da će YHWH stvoriti situaciju u kojoj više neće biti napetosti među narodima (usp. Iz 2,2-5; 11,1; Hoš 2,20; Zah 9,9). Značajno je iz biblijske vizije naglasiti kako su izvještaji o ratu u Starom zavjetu uvijek u balansu govora o miru.⁴

Mir možemo najjednostavnije predstaviti kao stanje suprotno zlu (usp. Izr 12,20; Ps 28,3; Ps 34,15). Psalmist govori kako »nema mira opakima« (Iz 48,22) i poziva na promatranje pravednika riječima: »Promatraj čestita i gledaj neporočna: mirotvorac ima potomstvo« (Ps 37,37). Jednako tako dok govori o zemlji za nju govori da će »zemlju posjedovati krotki, obilje mira oni će uživati« (Ps 37,11; usp. Izr 3,2). Motren iz te perspektive, mir simbolizira sveukupnost dobara uvjetovanih pravednošću: plodnu zemlju, hranu, sigurno utočište, nestanak straha, pobjedu nad neprijateljima, potomstvo, i sve to do kraja vremena, jer je Bog s nama (usp. Lev 26,1-13). Mir ne treba shvatiti samo kao odsutnost rata. On je, najjednostavnije rečeno, punina sreće.⁵

Iz takvog religioznog gledišta na mir razumljivo je da rat ne mora bezuvjetno značiti suprotnost miru, možda se čak mora dogoditi i poradi mira. Pobjeda u ratu često se shvaćala kao izraz mira s Bogom. U doba proroka ponajviše se proširila predodžba o miru. Zacijelo stoga što je preko stoljetnog iskustva rata i poraza bilo potrebno buđenje svijesti da se unatoč ratu može govoriti o miru općenito, ali i o miru s Bogom. Čeznja za sveobuhvatnim ko-

³ Usp. Frédéric MANNS, Guerra, u: Romano PENNA – Giacomo PEREGO – Gianfranco RAVASI (ur.), *Temi teologici della Bibbia*, Cinisello Balsamo (MI), 2010., 660.

⁴ Usp. Susan NIDITCH, Bible. Representations of War and Peace, u: Judith R. BASKIN (ur.), *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*, New York, 2011., 70-71.

⁵ Usp. Xavier LÉON-DUFOUR, Mir, u: Xavier LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1980., 555-561.

načnim mirom postala je temeljnim čimbenikom eshatološke egzistencije (usp. Iz 4,2). Tada se razmišljalo o uzroku rata i mira te ih se vidalo u nepravdi odnosno pravdi: »Djelo pravednosti bit će mir« (Iz 32,17). Tu je mir nagrada za vjernost vjere (usp. Iz 26,12), konačan dar (plodnost, mir sa životinjama, ljudima i narodima), što se očekuje za budućnost te se podrazumijeva kao promjena srca (usp. Ez 36,24-38).

Religiozna dimenzija života proroka nikada nije odvojena od političke i društvene. Iz toga proizlazi jednostavna činjenica da se ostvarenje mira nikada ne može u potpunosti postići unutar uskih granica zemaljskog života, iako se ponekad čine mogućima i djelomična ostvarenja. Potpuni i definitivni mir rezerviran je samo za kraj vremena. Nadalje, pravi mir je dar od Boga i zato ga treba očekivati od Boga, ali nikako bez ljudske suradnje.

Ta su uvjerenja srž brojnih proročkih tekstova koji govore o miru i uvijek naglašavaju njegovu eshatološku dimenziju, zbog čega ih je potrebno uzeti u obzir. Mir se izražava kao očekivanje te se uvijek doživljava kao stvarnost koju se »nada« postići. Stoga se mora spojiti s dimenzijom nade u životu. Međutim, nada je dinamična i aktivna te ujedno omogućuje, kako povijest napreduje, djelomična ostvarenja, nešto kao predujam konačnog mira. U tom kontekstu i mesijanske figure prisutne u proročkim tekstovima, prije nego što će postati projekcija budućnosti, uzor su u sadašnjosti. Nadalje, budući da mir treba shvatiti kao potpuno dobro, njegov koncept je dalje određen konceptom pravde (מִצְדָּקָה). Mir pretpostavlja i uključuje pravdu te se jedno ostvaruje tek s drugim.

2. Mir i ljudski »suodnosi«

Očekivani mir znači ponovno uspostavljanje savršenog sklada čovjeka s njegovim Bogom, s bližnjima i sa svemirom. Nekoliko proročkih tekstova pokazuje tu povezanost mira i čovjekova sklada sa stvorenim.

Knjiga proroka Amosa završava kratkim tekstom koji eshatološkim jezikom opisuje buduću obnovu Izraela i buduće dane za cijelo čovječanstvo, i to u terminima punog mira, odnosno obilja i sigurnosti:

»Evo dolaze dani« – riječ je Jahvina –
`kada će orač stizat' žeteoca, mastilac grožđa sijača,
kad će planine procuriti mladim vinom
i svi se bregovi prelijevati njime.
Okrenut ću sudbinu naroda moga Izraela:
obnovit će gradove srušene i živjeti u njima,

saditi vinograde i vino im piti,
zasaditi vrtove i jesti njihov rod.
Posadit ću ih u zemlju njihovu
i nikad se više neće iščupati iz zemlje koju im dadoh.» (Am 9,13-15)

Amosov tekst vjerojatno je jedno od najstarijih proročanstava koji će imati utjecaja i na ostale slične tekstove u kojima se govori o obnovi i uspostavi mira (usp. Jl 4,18; Iz 60,21; 61,4; 62,8-9; Ez 36,33-38). Kod Izaije su buduća vremena opisana kao povratak u zemaljski raj. Ovo je jedan od najpoznatijih tekstova:

»Vuk će prebivati s jagnjetom, ris ležati s kozličem,
tele i lavić zajedno će pásti, a djetešce njih će vodit'.
Krava i medvjedica zajedno će pásti,
a mladunčad njihova skupa će ležati,
lav će jesti slamu k'o govedo.
Nad rupom gujinom igrat će se dojenče,
sisanče će ruku zavlačiti u leglo zmijinjje.
Zlo se više neće činiti,
neće se pustošiti na svoj svetoj gori mojoj:
zemlja će se ispuniti spoznajom Jahvinom
kao što se vodom pune mora.« (Iz 11,6-9)

Tu je opisan miran i prijateljski suživot životinja koje su sada razdvojene okrutnom borbom. Značajan je raspored u paru koji čine domaća životinja i divlja životinja. Nakon svaka tri para pojavljuje se muškarac, predstavljen kao dijete. Parovi izražavaju pomirenje divljih životinja s domaćim; najavljuje se da će sve životinje biti pripitomljene i to kroz podložnost čovjeku, svim ljudima, uključujući i one najmanje, odnosno djecu.

Pravo značenje mira između ljudi i prirode izraženo je u r. 9 gdje se govori kako više nitko neće činiti zlo te će spoznaja Gospodnja ispuniti zemlju. U tom novoostvarenom raju neće biti mjesta za zlo. Dok je u prvom raju čovjek bio izgubljen jer je težio za potpunom spoznajom Boga, u ovom novom stvaranju čovjeku će biti dodijeljena spoznaja Boga kao rezultat suživota s njim, što će pridonijeti punini univerzalnog mira usporedivog samo s beskrajem mora.

Deutero-Izaija i Trito-Izaija (usp. Iz 40–66) opširno razvijaju temu stvaranja/oslobođenja povezanu s budućim spasenjem. Buduće spasenje bit će kao prošlo spasenje koje su iskusili preci, ali i superiornije od njega. Prorok se ovdje koristi dvjema kategorijama: »novo stvaranje« i »novi izlazak«. U taj se

kontekst uklapa i obećanje spasonosne budućnosti, koja će uključivati i svemir koji više neće biti čovjekov neprijatelj.

»U vrijeme milosti ja ću te uslišiti, u dan spasa ja ću ti pomoći.
Sazdao sam te i postavio za savez narodu,
da zemlju podignem,
da nanovo razdijelim baštinu opustošenu,
da kažeš zasušnjenima: 'Izidite!',
a onima koji su u tami: 'Dođite na svjetlo!'
Oni će pásti uzduž svih putova,
i paša će im biti po svim goletima.
Neće više gladovat' i žeđati,
neće ih mučiti žega ni sunce,
jer vodit će ih onaj koji im se smiluje,
dovest će ih k izvorima vode.
Sve gore svoje obratit će u putove,
i ceste će se moje povisiti.«
(Iz 49,8-11)

Ovi odlomci spajaju stari i novi izlazak. Nov Gospodinov postupak bit će nesvakidašnji, uspostaviti će novi raj s univerzalnim mirom. Put novog izlaska može se stoga nazvati kreativnim oslobođenjem ili otkupiteljskim stvaranjem.

3. Mir i pravda

Govoreći o mesijanskom kralju, kao u Iz 11,5, Izaija potvrđuje da će njegova razlikovna obilježja biti pravednost i vjernost. On će u novom kraljevstvu zasjati na poseban način i nikada ga neće napustiti. U novom mesijanskom kraljevstvu mir i pravda će pobijediti. U novom kraljevstvu, koje će uspostaviti mesija, nitko se ničega neće bojati. Novi kralj neće činiti izvanredne podvige, već će obnoviti carstvo pravde te će ponizne, već ozbiljno potlačene, učiniti privilegiranim objektom svojih prosvijećenih odluka.

Osuđujući društvene nepravde i govoreći o budućoj vladavini pravde, Izaija često spominje pravdu i zakon. Taj se binom prije svega koristi u prijekorima, kada je riječ o osuđivanju društvenih nepravdi. U Iz 5,7 plodovi nepravde navedeni su u jadima koje on pokreće protiv krivaca. Među tim jadima ističu se oni protiv zemljoposjednika, koji su samo zloporabama stekli svoje bogatstvo; onaj protiv bogatih veseljaka koji dan i noć provode u raskošnim

gozbama bez obzira na vapaje u pomoć siromašnih i potlačenih; i na kraju onaj protiv korumpiranih sudaca. Amos i Izaija kada govore o pravednicima misle na društvenu kategoriju siromašnih, onih koji se identificiraju s onima koji imaju pravo: potlačeni pravednik je siromah.

Pravda kao zakon u Bibliji se ne može razmatrati neovisno o religijskom značenju koje sam pojam implicira. Pojmovi pravde i pravednosti prvotno podsjećaju na poštovanje običaja ili zakona, ali u biblijskom smislu podrazumijevaju i Božji sud.⁶ Susljedno tomu, osuđujući slučajeve društvene nepravde, Izaija govori o nadolazećoj kazni, vrlo teškoj kazni, koja će dovesti do uništenja dvaju kraljevstava, južnoga i sjevernoga.

Značajna je slika u Iz 1,16-17 – Bog odbacuje kult koji mu se iskazuje jer djelovanje njegova naroda nije u skladu s pravdom. Ono što Bog želi od ljudi nisu molitve i žrtve, nego pravedno djelovanje, činjenje pravice, život u pravdi i ljubav prema bližnjemu. Zbog toga se narodu i vođama nacije tako nasilno izriče osuda društvene nepravde. Zbog toga će kazna biti tako teška: kršenje Saveza, prepuštanje naroda u ruke neprijatelja.

Koncept mira kod Izaije i kod ostalih proroka, ali jednako tako i u drugim starozavjetnim knjigama, posebno Psalmima, toliko je povezan s konceptom pravde da se ne može bez toga razumjeti. Mir je mesijanski dar *par excellence*, bitno dobro u svim dimenzijama ljudskog postojanja. To vrijedi danas i uvijek. Istinski i trajan mir nije moguć, ili još bolje, Bog ne može dati svoj dar nikome tko se ne trudi postići pravdu, onomu tko ne teži ponovnoj izgradnji te ravnoteži svijeta i čovječanstva kojem je pravda Bog.

4. Mir i nada

Prorok Izaija u trima svojim proroštvima vidi dar Emanuela kao znak sigurne nade za budućnost. Mesijanizam je najevidentniji princip, nada za sve ljude. Bog koji podupire svoja obećanja i narod koji ide u potragu za boljim danima – to je smisao mesijanizma.

Biblijska nada poznaje preciznu etičku vrijednost, ona je obveza, kao obećanje bolje budućnosti i obvezuje živjeti usmjeren u tom smjeru. U Iz 26,1-6 čitamo riječi liturgijske pjesme prigodom eshatološkog blagdana u obnovljenoj i slobodnoj zemlji. Rr. 2–5 opisuju svojim kvalitetama povlašteni narod pozvan

⁶ Usp. Albert DESCAMPS, Pravednost, u: Xavier LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1980., 956.

⁷ »Uklonite mi s očiju djela opaka, prestanite zlo činiti! Učite se dobrim djelima: pravdi težite, ugnjetenom pritecite u pomoć, siroti pomozite do pravde, za udovu se zauzmite.«

da sudjeluje u slavlju. Tu se dijaspora opisuje kao ona koja živi s nadom u Gospo-
dinu. Osobe koje će ući u novi Jeruzalem su ljudi »pravedni koji čuvaju vjernost«
(r. 2). Upotrijebljena terminologija sugerira aktivne moralne stavove, s preciznim
sadržajem i u korespondenciji s pozitivnim normama naznačenima u Zakonu.
Nije riječ samo o jednostavnom prepuštanju Božjoj providnosti. Ne govori se
da samo Bog daje mir, već i narod treba težiti za postizanjem mira (usp. Iz 27,5).

5. Mir i eshatologija

U proročkom propovijedanju, iako se na mir gleda kao na dar Božji koji se u
suradnju s čovjekom djelomično ostvaruje, obećanje trajnog i konačnog mira
vidi se kao nešto što će se ostvariti tek *na kraju*. Odnosno mir predstavlja, kako
proroci svjedoče, eshatološku perspektivu kako za Izrael tako i za sve narode.
Brojni su proročki tekstovi koji donose to razmišljanje, stoga ćemo se ovdje
kratko zaustaviti samo na trima najznačajnijima.

Dva kratka prilično slična spjeva su onaj iz Iz 2,2-5 i Mih 4,1-5. Oba su
eshatološka proroštva u kojima proročka riječ unaprijed naviješta što će biti
ispunjenje i konačan cilj cijele povijesti. Uz ta dva teksta donosimo i potpuno
suprotan tekst proroka Joela.

	Iz 2,2-5	Mih 4,1-5	Jl 4,9-10
VIDENJE	<p>² והנה באחרית הימים נכון יהנה הר בית־יהנה בראש ההרים ונשא מגבעות ונקרו אליו כל־הגוים:</p>	<p>¹ והנה באחרית הימים יהנה הר בית־יהנה נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונקרו עליו עמים:</p>	
PJESMA NARODA	<p>³ והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל־הר־יהנה אל־בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר־יהנה מירושלם:</p> <p>⁴ ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו טרבותם לאתים ותגייתיהם למזמרות לא־ישא גוי אל־גוי חרב ולא־ילמדו עוד מלחמה:</p>	<p>² והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל־הר־יהנה ואל־בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר־יהנה מירושלם:</p> <p>³ ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים עד־רחוק וכתתו חרבתיהם לאתים ותגייתיהם למזמרות לא־ישא גוי אל־גוי חרב ולא־ילמדו עוד מלחמה:</p>	<p>קדשו קראו־זאת בגוים מלחמה העירו הגבורים ישו יעלו פל אנשי המלחמה:</p> <p>פתו אתיכם לתרבות ומזמרותיכם לרמחים השלש יאמר גבור אני:</p>
ZAKLJUČAK	<p>⁵ בית יעקב לכו ונלכה באור יהנה:</p>	<p>⁴ וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מקריד בירפי יהנה זבאות דבר:</p> <p>⁵ כי כל־העמים לכו איש בשם אלהיו ונאנחנו נלך בשם־יהנה אלהינו לעולם ועד:</p>	

	Iz 2,2-5	Mih 4,1-5	Jl 4,9-10
VIDENJE	² Dogodit će se na kraju danâ: Gora doma Jahvina bit će postavljena vrh svih gora, uzvišena iznad svih bregova. K njoj će se stjecati svi narodi,	¹ Dogodit će se na kraju danâ: Gora doma Jahvina bit će postavljena vrh svih gora, uzvišena iznad svih bregova.	
PJESMA NARODA	³ nagrnut će mnoga plemena i reći: »Hajde, uziđimo na goru Jahvinu, pođimo u dom Boga Jakovljeva! On će nas naučiti svojim putovima, hodit ćemo stazama njegovim. Jer će iz Siona zakon doći, iz Jeruzalema riječ Jahvina.« ⁴ On će biti sudac narodima, mnogim će suditi plemenima, koji će mačeve prekovati u plugove, a koplja u srpove. Neće više narod dizati mača protiv naroda nit' se više učiti ratovanju.	² K njoj će se stjecati svi narodi, nagrnut će mnoga plemena i reći: »Hajde, uziđimo na goru Jahvinu, u dom Boga Jakovljeva! On će nas naučiti svojim putovima, i hodit ćemo stazama njegovim. Jer će sa Siona zakon izaći, riječ Jahvina iz Jeruzalema.« ³ On će upravljati mnogim pučanstvima i bit će sudac moćnim narodima. Svoje će mačeve prekovati u ralice, a svoja koplja u radne srpove. Narod na narod neće mača dizati niti će se više za rat vježbati.	⁹ Razglasite ovo među narodima! Posvetite se za rat! Dižite junake! Naprijed, navalite, svi ratnici!
ZAKLJUČAK	⁵ Hajde, dome Jakovljeve, u Jahvinoj hodi-mo svjetlosti!	⁴ Svaki će mirno živjeti pod lozom vinovom, pod smokvom svojom, i nitko ga neće plašiti. To rekoše usta Jahve nad vojskama. ⁵ Jer svi narodi idu, svaki u ime boga svojega, a mi, mi idemo u imenu Jahve, Boga našega, uvijek i do vijeka.	¹⁰ Prekujte raonike u mačeve, kosire u koplja, nek' slabić kaže: »Junak sam!«

Izaijin i Mihejev tekst imaju sličnu strukturu prema kojoj nakon viđenja gore Gospodnje (usp. Iz 2,2//Mih 4,1) slijedi pjesma naroda (usp. Iz 2,3-4//Mih 4,2-3) te zaključak (usp. Iz 2,5//Mih 4,4-5). Čini se da je kod Iz 2,5 riječ o liturgijskom zaključku ovdje dodanom kako bi se istaknulo da ta vremena još nisu došla i da izraelski narod mora biti prvi koji će slijediti putove Gospodnje da bi potom pripremio pritjecaj svih naroda. Zaključak Miheja (4,4) umjesto toga nastavlja temu mira i nema isti liturgijski karakter. Joel jednako tako govori o sabiranju naroda u budućim vremenima, ali s negativnim prizvukom. Dok Izaia i Mihej govore o miru, Joel govori o promjeni mirnodopskog stanja u ratno.

5.1. Iz 2,2-5

Znanstvenici se općenito slažu da bi rr. 2–4 trebalo tumačiti zajedno, dok r. 5 predstavlja poteškoće u tekstualnoj cjelini. Neki stoga favoriziraju završetak teksta u r. 4, a r. 5 smatraju uredničkom poveznicom s proroštvom koje počinje r. 6 (treći vide r. 5 kao vezu s r. 6 i dalje, ali završavaju prethodnu cjelinu s r. 5). Drugi opet vide rr. 2–5 kao zasebnu cjelinu. Iz svih tih mogućnosti,⁸ čini se da je r. 5 oblikovan s r. 3 kao model, što bi moglo ukazivati na to da pripada rr. 2–4 kao cjelini. Postoji sličan sintaktički raspored imperativa glagola, לָכֵן i prvog lica množine nesvršenog glagola u rr. 3. i 5. Taj redak je poziv Jakovu da se pridruži JHWH. Ti redci izražavaju sliku budućeg uzvišenja Jeruzalema i brda Siona. To je buduće obećanje uloge koju će ispuniti u danima koji dolaze. Može se smatrati da se ovdje misli na Deutero-Izaijinu iznenađujuću ponudu spasenja narodima (usp. Iz 42,1-4; 45,22-25; 49,1-6) povezanu s opisima hodočašća naroda u Jeruzalem, koje također nalazimo u Izaiji 45,14-21; 60,1-18 i 61,5-7.⁹ U r. 5 konačno postizemo specifičan cilj potrage naroda, naime da Bog treba 'presuditi' i 'rješavati' umjesto njih. Jahve će kao kralj odlučiti o pitanjima koja se odnose na narod.

Pozadinu proroštva pronalazimo u pravnoj tradiciji te se kao primjer uzima postupak Vrhovnog suda prema opisu u Ponovljenju zakonu 17,8-11.¹⁰ Uočljive su paralele s Ponovljenim zakonom, posebno s obzirom na binom riječi תּוֹרָה - דְּבָרִים u Pnz 17,11. Ta scena iz Pnz je slična, samo što je u proročkom proroštvu prešla iz privatnog područja u dimenziju međunarodnih odnosa. Umorni narodi će prema Izaiji iskusiti dobrobiti Zakona samo ako će u njemu uživati (r. 3), a to se može dogoditi samo pod uvjetom da štite Zakon u svojim srcima.

Kako se kratka perikopa nastavlja, vidljivo je da se jasno promiče pitanje ljudskih sukoba. Element iz r. 4. pretpostavlja se kao suverenitet Boga nad nacijama i narodima te će biti kasnije razvijen u Iz 41. Odvažne posljedice provedbe Božjih odluka od strane naroda opisane su u terminima utopijske vizije mira. Mir je predstavljen kao prirodna posljedica u narodu koji traži, prihvaća i djeluje prema Božjim uputama i rješenjima. Pomnije čitajući, gora Sion izgleda da ima neke veze s mirom koji narodi ne mogu pronaći među sobom, ali

⁸ Usp. Alphonso GROENEWALD, An exegetical analysis of the vision of peace in the Book of Isaiah (2:1-5), u: *Verbum Et Ecclesia*, 34 (2013.) 2, 1-7, u: <https://dx.doi.org/10.4102/ve.v34i2.866> (7. XII. 2022.).

⁹ Ovdje se Izaija najvjerojatnije oslanja na tradiciju koja se odnosi na mit o kozmičkoj planini koja je stajala u središtu svijeta, odakle su proizišli božanski red i istina te su darovani svijetu.

¹⁰ Usp. Alphonso GROENEWALD, An exegetical analysis of the vision of peace in the Book of Isaiah (2:1-5) (1. III. 2023.).

koji traže i potom dobivaju sa Siona (= brdo zakona). Funkcije koje je JHWH vršio prema Izraelu sada će se primjenjivati univerzalno. Naoružavanje i ratovi bit će nepotrebni jer će njegove odluke riješiti sve sporove među ljudima i nacijama. Ratovi će stoga prestati. U Izaijinoj viziji zaraćeni narodi pokrenut će proces pretvaranja svoga oruđa za ratovanje u oruđe za poljoprivredu, što su izvorno i bili. Narodi više neće dizati mač jedni protiv drugih i neće se više učiti ratovanju.

Moguće je da je r. 5 nastao prema modelu r. 3. Poticaj »hajde i hodimo« nedvojbeno je modeliran po uzoru na sličan poziv »hajde i uziđimo« iz r. 3. Taj poziv jasno daje do znanja da je prorok na strani svog naroda te da mu je cilj potaknuti narode da žive dostojni načela koja su predstavljena u prethodnim redcima. Retak 5 otkriva svrhu redakcijskog umetanja tih stihova u Knjigu proroka Izaije, naime s ciljem da nadahne zajednicu da bude poslušna Jahvinoj volji pred nadolazećim sudom, izlažući perspektivu budućeg slavljenja Jahvina grada.¹¹ Čini se da je izraz »Jahvina svjetlost« (r. 5b) redakcijski način razmatranja ili karakterizacije putova, staza, zakona i riječi iz r. 3.¹² U širem kontekstu Izaijine knjige svjetlo je istaknuta slika za spasenje (usp. 9,1; 42,16; 45,7; 49,9).

5.2. Mih 4,1-5

U tekstu Mih 3 prikazuje se Jeruzalem kao grad nasilja, a već Mih 4 obećava da će Sion biti mjesto mira i središte za poučavanje Jahvine riječi (usp. Mih 4,1-5). Zli i nepravedni suci Jakovljevi i Izraelovi u 3,9-12 kritizirani su zbog svojih djela, ali YHWH će biti jedini sudac Izraelu i cijeloj zemlji, jer on će suditi između ljudi i naroda (r. 3). Zbog Božjega suda neće biti potrebe ni za ratovima ni za oružjem. Nadalje, ljudi i narodi iznijet će svoje sporove Gospodinu na presudu. Narodi koji nisu slijedili Jahvino učenje doći će čuti njegove riječi i naučiti se miru predajući se njegovu sudu i učenju. Rezultat učenja od Boga i primanje njegove presude je mir. Neće biti potrebe za oružjem jer oni će učiti od YHWH. Oružje koje je korišteno u ratu protiv naroda bit će pretvoreno u poljoprivredne alate: raonike i radne srpove kojima su navikavali razbijati tlo i uklanjati neželjeno lišće i izdanke s drveća. Oni će »svoje mačeve prekovati u ralice i svoja koplja u radne srpove; narod na narod neće mača dizati niti će

¹¹ Usp. Hans Walter WOLFF, *Swords into Plowshares. A Misuse of Biblical Prophecy*, u: *Currents in Theology and Mission*, 12 (1985.) 3, 134.

¹² Usp. Hugh G. M. WILLIAMSON, *The Book Called Isaiah. Deutero-Isaiah's Role in Composition and Redaction*, Oxford, 1994., 187.

se više za rat vježbati« (Mih 4,3). Redak 4 predstavlja idealno sadašnje vrijeme mira kada su poljoprivrednici oslobođeni vojne prijetnje. Transformacija iz rata u mir, jednom dovršena, trajat će zauvijek jer će ljudi prestati učiti ratovanju.¹³ Slika miroljubivih naroda na hodočašće u r. 5 stoji u suprotnosti s drugim slikama naroda koji su opisani kao dolazeći u Jeruzalem da ratuju protiv njega (usp. Mih 4,11). Idealna budućnost koja je predstavljena u 4,1-4 može se čitati u svjetlu Mih 5,1, kada će doći drugi Mesija, a to je onaj mironosni (5,4), i kada se svi narodi budu uključili u njegovo prihvaćanje, rat će biti uništen (5,9-14).

5.3. Jl 4,9-10

U 3. poglavlju Joel govori o izlivanju Duha na sve narode. Nakon pročišćenja koje će se prethodno dogoditi, Jahve će izlivanjem svoga Duha stvoriti novu zajednicu koja će se temeljiti na stvarnostima Duha. Sve druge zapreke i ograničenja bit će ukinute: i sociološke i vjerske i kulturološke. Kada se kaže da će duh biti izliven na svako tijelo, želi se naglasiti univerzalnost te nove zajednice Duha. Posljedica svega toga bit će činjenica da će se Jahve opet nastaniti na Sionu. Njegov pak narod, kao nova zajednica Duha, uživat će mir. Riječ je o najavi neke eshatološke zajednice koja bi trebala biti uspostavljena Jahvinim djelom u budućnosti.

Nasuprot takvoj zajednici Duha, u 4. poglavlju prikazana je posve drukčija slika onih koje će također pogoditi Dan Jahvin kao konačni sud jer će oni propasti u vlastitoj nepravdi. Jahve će protiv njih povesti »sveti rat« i uništiti ih. Bit će to velika Jahvina pobjeda u Jošafatskoj dolini (dolina oko Jeruzalema kao dio Cedronske doline). Samo ime te doline znači »Jahve koji sudi«.¹⁴ Jahve je prikazan kao gospodar povijesti i svih naroda. On će imati zadnju i konačnu riječ. On će biti jedini sudac koji će izreći svoj pravorijek i Judeji i Jeruzalemu, ali jednako tako i drugim narodima.

Joelova knjiga sjedinjuje u sebi proročka i apokaliptička obilježja. Joel ostaje prorok i ne prelazi u široka obzorja apokaliptičkog mišljenja, iako njegova knjiga završava pobjedom dobra nad zlom, kao što je to uobičajeno u apokaliptici.¹⁵

¹³ Usp. Luma A. KHUDER, *Micah 4–5 and the message of salvation of the eighth century prophet*, Notre Dame (IN), 2012., 40 (6. VIII. 2012.), u: <https://curate.nd.edu/show/h702q526s2w> (26. IV. 2023.).

¹⁴ Usp. Benito MARCONCINI (ur.), *Profeti e Apocalittici*, Torino, 2007., 237.

¹⁵ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2004., 331-332.

Zaključak

Kod starozavjetnih proroka mir se uvijek vidi kao zalaganje za pravdu koja uključuje čovjeka kako bi svojom suradnjom mogao ostvariti djelomična ostvarenja mira na zemlji u nadi za konačnim mirom. Mir također uvijek ukazuje na ponovnu uspostavu čovjekova početnog sklada sa svim stvorenim. U budućnosti Mihej i Izaija vide trijumf Jeruzalema i Hrama. U svome viđenju Izaija čuje pjesmu u kojoj ljudi potiču jedni druge da uzidu »u hram Boga Izraelova«. Taj motiv hodočašća naroda opsežno je obrađen u Iz 60. Hebrejski tekst spominje staze i putove kojima treba hodati, pri čemu hodanje u biblijskom smislu upućuje na ponašanje. Ovdje bismo mogli reći da imamo gotovo teokratsku viziju svijeta i čovječanstva. Prema Zakonu koji čuju svi narodi, Bog će voditi i suditi svim ljudima.

U takvom univerzalnom svijetu gdje pravda i mir pobjeđuju prorok vidi ujedno i sveopće razoružanje. Oruđe rata, oružje, pretvorit će se u oruđe mira, koje će se koristiti za rad u poljima. I drugdje se govori o tom uništavanju oružja, o preobrazbi društva i trijumfu mira. Savršen mir obilježje je mesijanskih vremena (usp. Iz 9,6; 11,6-9). Dakle, nije riječ samo o odsutnosti rata nego je riječ o vjerskom ujedinjenju naroda oko Jeruzalema, Božjeg sjedišta usred Izraela. Prorok poziva Izraelce da shvate sada dok su u iščekivanju koja je predodžba mira koji će svi narodi postići na kraju vremena.

Božje spasenje nije automatsko, ali je *de facto* povezano s ljudskom slobodom i odgovornošću. Bog ne želi nikakav oblik zla, nego želi da ljudi žive; ali ljudi su ti koji mogu željeti zlo, propast i nasilje. Božansko spasenje je besplatan dar ljudskoj slobodi, koji može spriječiti da se ispuni božanska volja. Sukob između stvarnog i idealnog svijeta projicira se u budućnost kao obećanje posebne Božje intervencije. Iskonska ideja mira kroz sveti rat reinterpretirana je u duhovnom smislu spasenja, najprije kao pomirenje, a zatim u eshatološkom ključu.

Izajino proroštvo poprima zabrinjavajuću važnost kada otkrijemo da imamo očajničku potrebu za plugovima i kosama, pšenicom i kruhom, hranom za život, a ne za oruđem smrti. Poziv »Prekujte raonike u mačeve, kosire u koplja« (Jl 3,10) može se činiti kao tiskarska pogreška. Je li Joel pogrešno citirao Izaiju? Te upečatljive riječi proroka Joela nedvojbeno zbunjuju naše uši koje je oblikovao Izaija u vezi s mačevima i raonicima. Ipak, oni, u kombinaciji s poznatijim Izajinim izrazom mogu ilustrirati i dati primjer vrlo stvarnog paradoksa ljudskog postojanja, paradoksa koji je temeljan za življenje kršćanskog života u ovom svijetu. To je svijet koji još nije u potpunosti pomiren s Bogom u

Kristu, svijet u kojem se same Božje zapovijedi često doživljavaju kao sukobljene. Kombinacija spomenutih proročkih tekstova ilustrira činjenicu da živimo kršćanski život između *već* i *još ne*, između Joelove »doline odluke«, gdje se ratnici trebaju okupiti, i Izaijine »gore Gospodnje«, gdje će narodi hoditi stazama Gospodnjim i neće više učiti o ratu.

Svjesni smo i želimo potvrditi Izaijinu viziju u kojoj će mačevi biti iskovanani u raonike i gdje će lav leći s janjetom. Ali također znamo i moramo priznati, zajedno s Joelom, stvarnost zla, koje je trajni fenomen u ljudskoj povijesti u palom svijetu, koji kao mi živi između događaja uskrsnuća i njegova drugog slavnog dolaska.¹⁶ Upravo u takvom svijetu Joel poziva narode da prekuju raonike u mačeve i dođu u dolinu odluke. To je svijet koji možemo prepoznati u čuvenoj rečenici Woodyja Allena: »Lav može leći s janjetom, ali janje neće dugo spavati.«¹⁷ Možda je upravo to stvarna slika okrutne stvarnosti u kojoj se nalazimo promatrajući rat u Ukrajini, kada se možemo pitati postoji li uopće prilika za mir ili je on (ne)moгуć?

Abstract

SWORDS INTO PLOUGHSHARES OR VICE VERSA (ISA; MIC; JOEL)

Andelo MALY

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 5, HR – 10 000 Zagreb
maly.angelo@gmail.com

The current war in Ukraine inspires the author's reflection on the meaning and futility of war. Forming his reflections in the Old Testament tradition, principally the prophetic one, the author firstly offers a brief biblical-theological insight into the concept of war and peace. By reading prophetic texts, it is easy to recognize those who, in the context of war, refer to eschatological time that understands the creation of a peace-making society in which the earth will be filled with peace. The prophetic tradition also extends to apocalyptic visions, where the final battle is discussed, in which all the enemies will be destroyed. The biblical texts that address these topics are sometimes contradictory

¹⁶ Upravo to i ispovijedamo otajstvom vjere na svakoj euharistiji: »Tvoju smrt Gospodine naviještamo, Tvoje uskrsnuće slavimo, Tvoj slavi dolazak iščekujemo!«

¹⁷ Usp. Allan M. PARRENT, *Plowshares and swords. Christians and the use of force*, u: *Sewanee Theological Review*, 45 (2001.) 1, 14.

and the issue arises whether the prophets really wish to be the builders of the expected future peace. If peace and the end of war from a prophetic perspective represent only one utopian and/or eschatological reality, how is it possible, and is it even possible, to interpret these texts in the spirit of constant wars, and the current situation of the war in Ukraine? With the example of three texts: Isa 2:2-5; Mic 4:1-5 and Joel 4:9-10, the author strives to discover whether the cessation of war and the emergence of peace can symbolize an eschatological and/or timeless reality or something contrary.

Key words: *war, peace, prophets, eschatology, war in Ukraine.*